

Oponentský posudek disertační práce PhDr. Miloslavy Váňové „Vývoj knižních trhů s důrazem na vývoj internetu včetně konceptu e-book (vztah nakladatel – knižní distributor – knihkupectví)“

Předložená disertační práce „Vývoj knižních trhů s důrazem na vývoj internetu včetně konceptu e-book (vztah nakladatel – knižní distributor – knihkupectví)“ je svým rozsahem (261 číslovaných stran doplněných o nečíslované přílohy) mimořádná, nicméně bohužel totéž nelze prohlásit o její kvalitě.

V práci **není jasně uvedeno, jaký má cíl (popř. jaké má cíle)**. V předmluvě (na s. II) je v podstatě pouze konstatováno, že hlavním výstupem této práce je návrh nového modelu multilicencí. V úvodu (na s. 16 a 17) je pak uveden výčet hlavních témat, kterým je v práci věnována pozornost, nicméně téma pochopitelně není totéž co cíl. Název práce v tomto směru rovněž není příliš nápomocen, koneckonců i zmiňovaný hlavní výstup práce se týká vztahu mezi digitální platformou, tj. distributorem, a knihovnami, které v názvu ovšem nejsou vůbec zmíněny. Nejsou-li známy cíle, je nesnadné hodnotit, zda byly splněny či nikoliv.

Pokud se týká **struktury práce**, lze konstatovat, že jádro práce je **přehledně rozčleněno** do šesti hlavních kapitol, jimiž jsou:

- Vývoj knižního trhu v závislosti na vývoji internetu,
- Čtečky elektronických knih,
- Role nakladatele na knižním trhu,
- Role prodejce na knižním trhu,
- Role knihoven na knižním trhu,
- Zavádění výpůjček českých e-knih do knihoven – realizovaný výzkum a návrh nového modelu.

Úvod číslovan není, závěr naopak ano, což z pohledu čtenáře není ideální, ale nejedná se o zásadní nedostatek. Jednotlivé hlavní kapitoly jsou dále členěny na podkapitoly, které usnadňují orientaci v celé práci. V některých případech však není dostatečně objasněna návaznost jednotlivých podkapitol, jedná se např. o návaznost kapitoly 5.4.1 na kapitolu 5.4.

Zařazení některých kapitol (resp. podkapitol) pokládám za nadbytečné, zbytečně rozvádějí jednotlivá témata do šířky. Jedná se např. o podkapitolu 1.3 Historie a současnost knihy tištěné či o podkapitolu 4.2 Modely elektronického obchodování. Vhodnost zařazení jednotlivých kapitol je nicméně obtížné hodnotit, neboť – jak bylo uvedeno výše – v práci není jasně uvedeno, co je jejím cílem, popř. co jsou její cíle.

Dá se říci, že **v práci silně převažuje popis stávajícího stavu**, s nímž je ovšem komunita knihovníků a informačních pracovníků v ČR dobře obeznámena (jednotlivci mají možnost být účastníky různých seminářů a jiných odborných akcí, odebírat příspěvky zasílané do elektronické konference věnované e-knihám, číst dostupnou odbornou, popř. i populárněji laděnou literaturu), skutečně **výzkumný charakter má pouze šestá kapitola**. Tento poměr však není v případě disertační práce ideální.

Pokud se týká **nově zaváděných termínů**, ne vždy jsou zvoleny nejvhodnější. Týká se to např. termínu „e-knižní formát“, z hlediska srozumitelnosti by bylo jistě vhodnější hovořit nikoliv o „e-knižních formátech“, ale o „formátech e-knih“ či o „formátech elektronických knih“.

Ani definice (výklad) pojmu označeného termínem **elektronická kniha** (viz s. 33) není příliš uspokojivá, např. jestliže je uvedeno, že se jedná o publikaci, jak může být „vytvořená/publikovaná“? Publikace je pochopitelně publikována vždy, jinak se nejedná o publikaci, ale např. o rukopis. Rovněž výraz „obrazovky počítače/notebooku nebo jiného digitálního zařízení“ není zvolen nešťastněji – minimálně notebook není ničím jiným než přenosným počítačem. Vhodnější by bylo uvést, že e-kniha je určena ke čtení prostřednictvím obrazovky digitálního zařízení (resp. bylo by přínosné zahrnout i možnost, že text může digitální zařízení také číst nahlas, popř. může být využit Braillov řádek, tím pádem obrazovka nemusí za všech okolností hrát klíčovou úlohu). Ostatně již ze stávající definice vyplývá, že může nastat případ, kdy se jedná o zvukovou knihu, ta je ovšem určena spíše k poslechu než ke čtení a v tomto případě budou jistě obvyklejším výstupním zařízením reproduktory (ať již v jakékoliv podobě, mohou být samozřejmě zabudovány i do obrazovky).

V pasáži věnované projektu E-knihy do každé knihovny (viz s. 192) by bylo žádoucí, aby bylo vysvětleno, proč má projekt v názvu výraz „e-knihy“, přestože pak je uvedeno, že se nejedná o e-knihy, ale o elektronické rozmnoženiny. Navíc se zdá, že se o „e-knihy“ tak, jak je pojímá autorka práce (viz s. 33), jedná.

Ne vždy jsou v textu uvedeny **odpovídající výrazy**, např. v předmluvě (na s. I) je o vysokoškolských kvalifikačních pracích autorky uvedeno, že byly publikovány (ze seznamu použitých zdrojů je však patrné, že se jedná o rukopisy, které nebyly oficiálně vydány a jsou pravděpodobně k dispozici pouze k nahlédnutí v knihovně, popř. v univerzitním archivu). Vhodnější by bylo uvést, že byly např. odevzdány či již obhájeny.

Některé **dílní argumenty** jsou rovněž problematické, viz např. s 46 a konstatování, že při tzv. self-publishingu může dojít k výraznému snížení kvality díla. To je na jednu stranu jistě pravdivé tvrzení, na druhou stranu brak vychází i v tištěné podobě (a hojně se půjčuje i ve veřejných knihovnách). Navíc hodnotit, co je a co není brak, není vůbec jednoduché.

V případě navigace a vyhledávání v tištěné knize (viz tabulka na s. 48) by bylo užitečné doplnit, že řada knih (zejména pochopitelně odborných) disponuje obsahem, popř. i rejstříkem.

Není jasné, proč je na s. 125 jako bod 3 uvedeno, že Městská knihovna v Praze získává elektronické knihy také „spoluprací s nakladateli, kteří se nebrání novým modelům spolupráce, tzn. že knihu dostupnou v tištěné podobě ve fondu knihovny je po dohodě možné zdigitalizovat a zpřístupnit“; právo na digitalizaci knihy z fondu knihovny a její zpřístupnění na místě samém je obsaženo v tzv. knihovní licenci, která je součástí autorského zákona a autorka ji dokonce zahrнула do disertace jako přílohu č. 2, tj. žádná spolupráce s nakladateli není v tomto směru nutná.

S dílčím závěrem kapitoly 5 (viz s. 202), který říká, že archivační funkce je jednou ze základních rolí, které knihovna vedle získávání a následného zpřístupňování dokumentů vykonává, je možné polemizovat – jsou knihovny, které tuto (možná lépe konzervační) funkci plní, například Národní knihovna ČR (buduje konzervační fond), ale jsou také knihovny, pro které „archivace“ rozhodně není jednou ze základních rolí a které hojně vyřazují starší literaturu a nakupují literaturu novou, například mnohé vysokoškolské nebo koneckonců městské knihovny. Mohou si to dovolit právě z toho důvodu, že existují jiné knihovny, které ze svého fondu prakticky žádné jednotky nevyřazují, a tudíž obecně zajišťují jejich dostupnost i v okamžiku, kdy se již ve fondech mnoha jiných knihoven např. z důvodu zastarání nebudou vyskytovat.

Není zřejmé, proč by knihovna nemohla do svého katalogu zařadit knihy (resp. reálně jejich záznamy) zpřístupňované na platformě eReading do svého katalogu (viz s. 228) – je přece rozhodnutím každé knihovny, co a jak si do svého katalogu zpracuje (byť může v případě, že platforma eReading neposkytuje hotové záznamy daných e-knih, být jejich zpracování časově

náročné).

Za závažný nedostatek pokládám skutečnost, že **při výzkumu provedeném mezi knihovnami bylo osloveno pouze 90 knihoven**, přestože v České republice je knihoven cca šest tisíc. Navíc – a to je ještě podstatnější – není zřejmé, jak je vzorek reprezentativní (v celé práci nejsou uvedena kritéria, podle kterých byly vybrány veřejné knihovny; výběr ostatních typů knihoven není také dostatečně podrobně vysvětlen).

Předložený **návrh modelu multilicencí e-knih prezentovaný jako hlavní výstup disertační práce** není příliš inovativní, v podstatě do existujícího modelu uplatňovaného platformou eReading pouze přidává prvek koordinátora. Model by rovněž měl počítat s tím, že koordinátor bude muset vynaložit jisté minimálně personální (tj. reálně i finanční) prostředky na přípravu a provoz příslušného informačního systému, tj. do modelu by měly být tyto náklady zahrnuty. Za jisté minus předloženého modelu pokládám i skutečnost, že není uvedeno, zda autorka zjistila, kdo konkrétně by se této úlohy byl ochoten ujmout (realizace činností, které nejsou financovány z grantů nebo s jejichž financováním knihovna v rámci svého standardního rozpočtu nepočítá, bývá v řadě větších knihoven spíše problematická), a tedy zda je model uplatnitelný v praxi.

S navrženou podílovou cenou e-knihy ve výši 20 % počtu uživatelů knihovny lze také polemizovat – jsou knihovny, které mají například kolem 500 uživatelů, přesto by mohly mít o daný titul v elektronické podobě takový zájem, že by byly ochotny zaplatit vyšší podíl než v tomto případě navrhovaných cca 100 Kč. Vhodnější by jistě bylo, aby každá knihovna měla možnost u každého titulu pro sebe určit cenový strop (za některé tituly může být ochotna zaplatit pouze nižší cenu, za jiné tituly naopak cenu vyšší).

Mnohé věty jsou **stylisticky neobratné**, viz např. na s. 33 vyjádření „Adam L. Penenberg (2009) tuto myšlenku potvrzuje tvrzením, že (...)“. Jedna z vět na s. 50 začíná nevhodným výrazem „Pro účelnou přehlednost“. Rovněž vyjádření „rozjely systém“ ve vědeckém textu nepůsobí příliš dobře (viz mj. s. 185). První věta na s. 188 obsahuje příliš cizích slov a anglicismů (např. „Open Access“ lze přeložit jako „otevřený přístup“ atd.). Hovořit o „digitalizovaných e-knihách z 19. století“ (viz s. 191) také není příliš obratné, jedná-li se o elektronické knihy, které vznikly digitalizací knih vydaných v 19. století. Uvádět, že „kapitola je nositelkou zpracovaných výsledků (...)“ (viz s. 203), rovněž není příliš standardní způsob vyjádření obsahu kapitoly.

Pokud se týká **kvality použitých informačních zdrojů** (viz s. 246 až 260), lze konstatovat, že jejich počet je obdivuhodný, v některých případech ale nedosahuje úrovně, kterou by bylo možné u disertační práce očekávat (například jsou uvedeny článek z iDNES.cz a stránka z wiki KISK MU, která je určena pro studenty KISK MU).

Pokud se týká **příloh**, domnívám se, že zařazení příloh 1 a 2 vztahujících se k povinnému výtisku, nabídkové povinnosti a knihovní licenci je nadbytečné, jedná se o všeobecně známé údaje (dokumenty), které není obtížné získat.

V práci se vyskytuje **řada dalších dílčích (převážně formálních) nedostatků**, namátkou např.:

- v poděkování má být správně „svému školiteli“, nikoliv „mému školiteli“,
- v abstraktu chybí čárka před výrazem „tj.“,
- v seznamu zkratk je chyba v rozpisu zkratky ADE (jedná se o „Adobe Digital Editions“, nikoliv o „Adobe Digital Edition“), v rozpisu zkratky DMCA je chybně uvedeno „Copy Right“ (správně má být „Copyright“), pro Českou terminologickou databázi knihovnictví a informační vědy se používá zkratka „TDKIV“, nikoliv „KTDIV“, PDA je „Patron Driven Acquisition“, nikoliv „Patron Drive Acquisition“ (navíc v práci je stejná zkratka užitá i v jiném významu, a to ve významu „personal digital assistant“; tato skutečnost ovšem není v seznamu zkratk

reflektována),

- stránky jsou nelogicky číslovány tak, že předmluva je na s. I až III a další text, který za ní bezprostředně následuje, je na s. 11 (je také škoda, že přílohy nejsou číslovány vůbec),
- ve větě začínající výrazem „Pomocí popisu“ na s. 21 chybí pomlčka před výrazem „lze“,
- není zřejmé, proč jsou na obrázku 2 výrazy „Autor“, „Knihovna“ a „Čtenář“ uvedeny s velkými počátečními písmeny,
- v poznámce 6 je překlep ve slově „také“ (v poznámce je uvedeno „taká“),
- „The Readies“ (na s. 34) jsou česky spíše texty než čtenáři, viz např. <http://www.readies.org/manual.html>,
- na téže straně autorka hovoří o zvukovém filmu v jednotném čísle a v angličtině nekonzistentně uvádí číslo množné – movies with sounds,
- Brown University (viz s. 35) není „Brownská univerzita“, jak uvádí autorka, ale „Brownova univerzita“,
- na řadě míst je nevhodně užíván anglický termín „public domain“, např. na s. 35 je uvedeno, že „[projekt Gutenberg] tvoří základ fondu elektronických knih public domain dostupných zdarma pro uživatele“,
- v poznámce 12 je uvedeno, že se jedná o volný překlad, byť je to překlad přesný,
- v tabulce na s. 37 by bylo vhodnější hovořit o „projektu Augment“ než o „Augment projektu“,
- v pokračování téže tabulky na s. 39 je uveden výraz „Spojených Států“, přestože správně česky má být uvedeno velkým písmenem pouze slovo „Spojených“,
- v pokračování téže tabulky na s. 41 je v závorce za „US Department of Justice“ uvedeno, že se jedná o „Soudní dvůr“, přestože Department of Justice je Ministerstvo spravedlnosti,
- ve větě začínající výrazem „Jak upozorňují“ na s. 42 chybí čárka před výrazem „lze“,
- podkapitola 1.8 na s. 50 nezačíná větou (chybí přísudek),
- místo o „Kindle formátu“ (viz s. 57) by bylo lepší hovořit o „formátu Kindle“ či ještě přesněji „formátu používaném čtečkou Kindle“,
- ve větě začínající výrazem „Jedná se např. o“ pravděpodobně chybí čárka mezi výrazy „Android“ a „Blackberry“, čímž je ve čtenáři vyvolán mylný dojem, že existuje „systém Android Blackberry“,
- na s. 65 „Problém nastává díky“, přestože obvykle nastává spíše „kvůli“, jinak se nejedná o problém, ale naopak o něco pozitivního,
- domnívám se, že není úplně vhodné ztotožňovat copyright a autorské právo, jak se o to autorka pokouší v poznámce 23; vhodnější překlad by byl např. Zákon o copyrightu pro digitální tisíciletí,
- zařazení obrázku 11 na s. 94 příliš nerozumím, disertace má být vědeckým textem, tudíž obrázek čtečky a hromádky tištěných knih je spíše nadbytečný,
- rovněž převzatý obrázek 12 na s. 98 je spíše nadbytečný, neboť zobrazuje v našem oboru všeobecně známé části tištěné knihy,

- je vhodnější (má-li již být použit anglický termín, resp. jeho součást) hovořit o knihách, které jsou „born digital“, nikoliv „digital born“,
- na s. 108 je použita zkratka JIP, z kontextu však plyne, že by měla být použita zkratka Jednotné informační brány, tj. JIB,
- v poznámce 36 na s. 127 je překlep („mulitmediální“ místo „multimediální“),
- tabulka 7 a graf 4 na s. 129 znázorňují tutéž skutečnost, resp. tabulka obsahuje podrobnější údaje a graf již žádné nové informace nepřináší, je proto nadbytečný,
- na s. 152 je zmíněna „Knihovnická terminologická databáze“ s velkým „K“, přestože se nejedná o oficiální název této databáze,
- na s. 161 se vyskytuje nesprávný výraz „20ti-leté“, přestože správně by měl výraz být napsán buď slovně („dvacetileté“), nebo (v tomto textu méně vhodně, ale podle pravidel pravopisu přípustně) kombinací číselného a slovního vyjádření („20leté“),
- tabulka 12 a graf 6 na s. 165 vyjadřují tytéž údaje, jedno z vyjádření je tedy nadbytečné,
- o platformě Wooky by (na s. 169) bylo vhodnější hovořit jako o platformě „proprietární“, nikoliv „proprietní“,
- na s. 176 je uveden výraz „Podle soudkyně Denisa Coteové“, přestože soudkyně se jmenuje Denise Cote, tj. s přechylováním by měl výraz mít podobu „Podle soudkyně Denise Coteové“,
- v bodě 5 na s. 177 je nesprávně užito slovo „díky“, správně by mělo být „kvůli“,
- místo o „fondu Pragensijí“ (viz s. 193) by jistě bylo příhodnější hovořit o „fondu pragensí“,
- na s. 194 není zřejmé, proč je u bodu c) uveden výraz „publikované/zveřejněné“, když se jedná o synonyma,
- na s. 195 je v jednom odstavci uvedeno, že e-knihy zpřístupňované na platformě firmy eReading na Jihočeské univerzitě dostupné všem studentům a zaměstnancům, a hned v dalším odstavci je řečeno, že jsou dostupné pouze studentům,
- tabulka 17 (na s. 204 až 205) a obrázek 21 (na s. 206) jsou v disertační práci nadbytečné, uvádějí obecně známé skutečnosti o provádění výzkumů,
- digitální knihovna zmíněná v poznámce 56 na s. 220 se správně nejmenuje „eBrary“, ale „ebrary“,
- není zřejmé, proč je část URL u záznamu textu Petra Očka z roku 2010 uvedena tučně (viz s. 256).

Z výše uvedených důvodů doporučuji **práci nejprve přepracovat** (především jasně stanovit její cíle a ty pak splnit) a teprve poté předložit k obhajobě. Ve výše uvedené podobě ji k obhajobě **nedoporučuji**.

V Praze dne 15. 5. 2014

PhDr. Linda Jansová, Ph.D.